

ΠΡΑΚΤΙΚΗ Ή ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ; ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΕΝΟΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΣΠ. ΜΗΤΣΗΣ

Two tendencies have been formed in the Greek education with regard to the mother-tongue teaching. One supports the fact that lingual teaching must rely originally on the description of the language as a system of rules while the other considers it right that it must be achieved by communication basically and with no proceedings to the lingual system.

In the present article what is pointed out is the need of modernizing the lingual teaching, and what is proposed is the creation of a new teaching model in which both tendencies will be creatively combined.

1. Η πολυσημία του όρου «γραμματική»

Ο όρος «γραμματική», πλασμένος από τους αρχαίους Έλληνες για να σημάνει την ενασχόληση με τη γραπτή γλώσσα, δηλαδή με τα γράμματα, διατηρήθηκε αναλλοίωτος μέσα στους αιώνες μέχρι σήμερα. Κατά τη μεγάλη του αυτή διαδρομή γνώρισε πολλές περιπέτειες και τελικά στις μέρες μας έχει καταλήξει να είναι ιδιαίτερα πολύσημος¹. Και η πολυσημία αυτή οφείλεται σε πολλούς λόγους οι κυριότεροι από τους οποίους είναι οι εξής: α) Οι διαφορετικές και ποικίλες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για τη γλώσσα και οι οποίες είχαν ως συνέπεια να διαφοροποιείται ανάλογα κάθε φορά και το περιεχόμενο του όρου. Και β) Το γεγονός ότι στον τόπο μας η έλλειψη συστηματικής γλωσσικής διδασκαλίας συνδυασμένη με μια ρυθμιστική αντίληψη για τη γλώσσα —που επικράτησε μέχρι τα τελευταία χρόνια— δημιούργησε κάποια σύγχυση, αοριστία και ασάφεια σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, πράγμα το οποίο είχε ως αποτέλεσμα ο καθένας να εννοεί με τον δικό του τρόπο τη γραμματική.

Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνει και ένα περιορισμένης εκτάσεως πείραμα που έκανα σε μαθητές του 18ου Λυκείου Αθηνών κατά το σχολικό έτος 1986-87. Το πείραμα έγινε ως εξής: Απηύθυνα στους μαθητές τριών τμημάτων του Λυκείου —στα οποία και δίδασκα διάφορα γλωσσικά μαθήματα— το ερώτημα «τι είναι γραμματική», χωρίς άλλες εξηγήσεις ή διασαφήσεις, και τους ζήτησα να μου δώσουν σε δέκα λεπτά γραπτά την απάντησή τους. Τα τμήματα αυτά ήταν το Γ₄ και Γ₅ (τμήματα 3ης δέσμης), και το τμήμα Β₁.

1. Βλ. σχετικά Μπαμπινιώτη 1980, σελ. 141-147.

Τα παιδιά αυτά είχαν διδαχτεί νεοελληνική και αρχαία ελληνική γραμματική για ένα διάστημα 11 ή 12 ετών συνολικά.

Οι απαντήσεις, όπως μπορεί να διαπιστώσει κανείς, υπήρξαν πολύ ενδιαφέρουσες, τόσο για την ποικιλία όσο και για το περιεχόμενό τους.

Οι 84 συνολικά μαθητές που έδωσαν απάντηση στο ερώτημα, διατύπωσαν 33 διαφορετικούς ορισμούς, πολλοί από τους οποίους είναι κάπως παραπλήσιοι, αλλά τους αναφέρω γιατί είναι ενδεικτικοί, τόσο για την πολυσημία του όρου, όσο και για την προβληματική που έχουν αναπτύξει οι μαθητές σχετικά με το αντικείμενο. Οι ορισμοί είναι οι παρακάτω:

1) Γραμματική είναι η ικανότητα να διατυπώνουμε σωστά τη σκέψη μας, ώστε να μας καταλαβαίνουν οι άλλοι (4 μαθητές).

2) Το να μιλάμε και να γράφουμε σωστά τη γλώσσα μας (5 μαθητές).

3) Το μέσο που κάνει δυνατή τη συνεννόηση μεταξύ των ανθρώπων (1 μαθητής).

4) Ο τρόπος που μιλιέται και γράφεται μια γλώσσα (1 μαθητής).

5) Το σύνολο των κανόνων που διέπουν τον προφορικό και τον γραπτό λόγο μιας γλώσσας (14 μαθητές).

6) Σύνολο κανόνων με τους οποίους μπορούμε ν' αναγνωρίζουμε τους διάφορους τύπους της γλώσσας (1 μαθητής).

7) Σύνολο κανόνων που φτιάχνονται για να είναι ο λόγος ενός λαού ομοιόμορφος και να επιτυγχάνεται έτσι η επικοινωνία (1 μαθητής).

8) Σύστημα κανόνων στο οποίο στηρίζεται η γλώσσα και η εκμάθησή του μας βοηθάει να τη χρησιμοποιούμε σωστά στον προφορικό και στον γραπτό λόγο (4 μαθητές).

9) Το σύνολο των κανόνων με τους οποίους πρέπει να γράφουμε μια γλώσσα (4 μαθητές).

10) Το σύνολο των κανόνων με τους οποίους πρέπει να γράφουμε και να μιλάμε μια γλώσσα (13 μαθητές).

11) Είναι η προσπάθεια σχηματοποίησης και ταξινόμησης των γλωσσικών φαινομένων με κανόνες η οποία αποβλέπει στην ευκολότερη εκμάθησή τους (1 μαθητής).

12) Η γνώση της κλίσης των διαφόρων μερών του λόγου (1 μαθητής).

13) Η γνώση του τρόπου με τον οποίο συντάσσονται και κλίνονται τα στοιχεία μιας γλώσσας (1 μαθητής).

14) Το μέσο με το οποίο μαθαίνουμε να χρησιμοποιούμε σωστά τη γλώσσα μας για να μπορούμε να συνεννοηθούμε (1 μαθητής).

15) Ένα μάθημα που μας βοηθάει να μιλάμε και να γράφουμε σωστά τη γλώσσα μας (3 μαθητές).

16) Ένα μάθημα που διδάσκεται στα Σχολεία και περιλαμβάνει τη διδασκαλία των γλωσσών μέσα από τους κανόνες που ισχύουν σε κάθε συγκεκριμένη γλώσσα (2 μαθητές).

17) Η μελέτη του τρόπου λειτουργίας μιας γλώσσας και η διατύπωση σχετικών κανόνων που μας βοηθούν να τη μιλάμε και να τη γράφουμε σωστά (4 μαθητές).

18) Είναι το μάθημα που μας διδάσκει συλλαβισμό, ανάγνωση, κλίση των ονομάτων και των ρημάτων και σύνταξη (2 μαθητές).

19) Είναι ένα βιβλίο που πουλιέται στο εμπόριο και στο οποίο περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί μια γλώσσα (1 μαθητής).

20) Είναι ο κλάδος που μας βοηθάει να ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε

καλύτερα ένα κείμενο (2 μαθητές).

21) Το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας γλώσσας που την κάνουν να ξεχωρίζει από οποιαδήποτε άλλη (1 μαθητής).

22) Η συνειδητοποίηση του τρόπου με τον οποίο μιλάμε και γράφουμε τη γλώσσα μας (1 μαθητής).

23) Το σύνολο των ζωντανών γλωσσικών στοιχείων τα οποία προσφέρονται κατανεμημένα και συστηματοποιημένα ώστε να μπορούν να διδαχτούν (2 μαθητές).

24) Η περιγραφή της δομής μιας γλώσσας (4 μαθητές).

25) Η γνώση της λειτουργίας μιας γλώσσας (1 μαθητής).

26) Ένα σύνολο από στοιχεία και από κανόνες με τους οποίους συντάσσονται αυτά τα στοιχεία (1 μαθητής).

27) Το σύνολο διαφόρων λέξεων και τύπων που υπάρχουν σε μια γλώσσα και βρίσκονται σε στενή αλληλεξάρτηση (1 μαθητής).

28) Είναι η γνώση των κανόνων με τους οποίους εξελίσσεται μια γλώσσα (2 μαθητές).

29) Είναι μια θεωρία για τον τρόπο που λειτουργούν οι γλώσσες (1 μαθητής).

30) Ο τρόπος με τον οποίο μπορούμε να καταλάβουμε τι είναι γλώσσα (1 μαθητής).

31) Ο τρόπος με τον οποίο αναλύει κάποιος τη γλώσσα του (1 μαθητής).

32) Η μελέτη και η εξήγηση των γλωσσικών φαινομένων (1 μαθητής). Και

33) Η μελέτη και ανάλυση των στοιχείων μιας γλώσσας που γίνεται με κάποια συγκεκριμένη μέθοδο (1 μαθητής).

Εξετάζοντας κανείς τους ορισμούς αυτούς θα μπορούσε να καταλήξει σε διάφορες διαπιστώσεις οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

α) Από τους 33 ορισμούς της γραμματικής, μόνο ένας είναι διαχρονικού χαρακτήρα (ορισμός 28), ενώ όλοι οι άλλοι αντιμετωπίζουν τη γραμματική ως μια συγχρονική πραγματικότητα.

β) Τρεις ορισμοί (ορισμοί 7, 9 και 10) θεωρούν ότι η γραμματική αποτελεί μια ρυθμιστική επέμβαση πάνω στη γλώσσα, ενώ οι υπόλοιποι την αντιμετωπίζουν ως μια διαδικασία λίγο-πολύ περιγραφική.

γ) Οι ορισμοί 6 και 12 περιορίζουν τη γραμματική στην παραδειγματική μόνο διάσταση της γλώσσας, ενώ οι υπόλοιποι περιλαμβάνουν και τη συνταγματική. Και

δ) Οι ορισμοί 9 και 20 θεωρούν ότι η γραμματική εξετάζει μόνο τη γραπτή γλώσσα, ενώ οι υπόλοιποι αναφέρουν (ή αφήνουν να εννοηθεί) ότι εξετάζει και την προφορική. Ιδιαίτερα ο ορισμός 20 ταυτίζει τη γραμματική με την ερμηνεία των κειμένων.

Ύστερα από τα παραπάνω, διαπιστώνει κανείς εύκολα ότι ένας σημαντικός αριθμός μαθητών δεν έχει ξεκαθαρίσει μέσα του το περιεχόμενο του όρου «γραμματική» αν και τη δ δάσκατος για πολύ μεγάλη χρονική περίοδο.

2. Οι δύο τύποι της γραμματικής γνώσεως

Στηριγμένοι στους ορισμούς που έδωσαν οι μαθητές, θα μπορούσαμε να τους κατατάξουμε σε τρεις γενικές κατηγορίες που διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους.

Στην πρώτη κατηγορία (ορισμοί 1-4) ο όρος «γραμματική» ταυτίζεται ή σχεδόν ταυτίζεται με τον όρο «γλώσσα».

Σύμφωνα με τους ορισμούς αυτούς η γραμματική συμπίπτει με τη γλωσσική χρήση, ή αλλιώς γραμματική είναι το ίδιο το γεγονός του λόγου, η ομιλία, ή η επικοινωνία.

Στη δεύτερη κατηγορία που είναι και η πολυπληθέστερη (ορισμοί 5-28), ο όρος «γραμματική» σημαίνει μια μεθοδική και συστηματική λίγο-πολύ γνώση κάποιας συγκεκριμένης γλώσσας που μας επιτρέπει να αποκτούμε μια γενική εικόνα γι' αυτήν και να διατυπώνουμε κανόνες σχετικούς με τη λειτουργία της.

Στην τρίτη κατηγορία (ορισμοί 29-33), ο όρος σημαίνει μια γενική θεωρία για τη γλώσσα, ή μια θεωρητική τοποθέτηση απέναντι στο πρόβλημα της έρευνας των γλωσσών.

Από τις τρεις αυτές κατηγορίες ορισμών η πρώτη μας παραπέμπει στην ίδια τη γλωσσική δραστηριότητα, ενώ η δεύτερη και η τρίτη μας παραπέμπουν σε δραστηριότητα μεταγλωσσική.

Το γενικό λοιπόν συμπέρασμα είναι ότι ο όρος «γραμματική» μπορεί να σημαίνει: α) την ίδια τη γλώσσα ως μέσο εκφράσεως και ως διαδικασία επαφής και επικοινωνίας, και β) μια θεωρητική γνώση ή τοποθέτηση πάνω στη γλώσσα.

Την πρώτη αντίληψη θα την αποκαλέσουμε «πρακτική γραμματική» και τη δεύτερη «θεωρητική γραμματική»².

3. Τι είναι τελικά η γραμματική

Σύμφωνα με τη σύγχρονη επιστημονική αντίληψη, η γραμματική είναι ένα φαινόμενο που δε μπορούμε να το ξεχωρίσουμε και να το απομονώσουμε από τα συγκεκριμένα άτομα που μιλούν μια γλώσσα. Αυτή λοιπόν η σύγχρονη αντίληψη που εκφράζεται κυρίως από τον Ν. Chomsky, παρουσιάζει τη γραμματική ως ένα εσωτερικό μηχανισμό τον οποίο κατέχει κάθε φυσικός ομιλητής μιας γλώσσας και ο οποίος μηχανισμός έχει ως αποτέλεσμα την ικανότητά του να παράγει ως ομιλητής και να κατανοεί ως ακροατής, άπειρο πλήθος νέων και γραμματικά ορθών προτάσεων³.

Αυτός λοιπόν ο εσωτερικός μηχανισμός που αποτελείται από βασικά συντακτικά σχήματα, από λέξεις και από αντίστοιχους συνδυαστικούς κανόνες με τους οποίους δομούνται τα σχήματα αυτά, είναι πεπερασμένος. Έχει δηλαδή περιορισμένα και καθορισμένα όρια και για τον λόγο αυτό μπορεί εύκολα να κατακτηθεί, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τη διαπίστωση ότι ο άνθρωπος είναι σε θέση να χρησιμοποιεί δημιουργικά τη γλώσσα του από μια πολύ μικρή σχετικά ηλικία (4-5 χρονών). Το παιδί κατά την ηλικία αυτή παράγει με τρόπο δημιουργικό και αντιλαμβάνεται προτάσεις τις οποίες ποτέ δεν είχε ακούσει, ούτε είχε χρησιμοποιήσει ως τώρα με την ίδια ακριβώς μορφή.

Άρα η γραμματική δεν είναι ένας κατάλογος ονομάτων και λέξεων, όπως πίστευαν παλιά, αλλά ένας κώδικας, ένα σημειακό σύστημα που παρέχει στον άνθρωπο—μέσω των συνδυαστικών μηχανισμών—τη δυνατότητα μιας άπειρης θεωρητικά παραγωγής ορθών προτάσεων.

Στην κατάκτηση του κώδικα αυτού, του συστήματος δηλαδή της γλώσσας, συμ-

2. Με τους όρους «πρακτική γραμματική» και «θεωρητική γραμματική» επιχειρώ να αποδώσω τους αντίστοιχους γαλλικούς «grammaire implicite» και «grammaire explicite».

3. Βλ. Chomsky 1965, βλ. επίσης Μπαμπινιώτη 1980, σελ. 187-194 και Nique 1974 σελ. 68 κ.ε.

βάλλουν δύο παράγοντες: Ο ένας είναι οι έμφυτες γλωσσικές δομές που προϋπάρχουν στον άνθρωπο και ο δεύτερος είναι το γλωσσικό περιβάλλον το οποίο ενεργοποιεί τις δομές αυτές.

Έτσι άλλωστε ερμηνεύεται και το γεγονός ότι το κάθε παιδί, σε οποιοδήποτε μέρος της γης και κάτω από οποιοδήποτε πολιτικές, κοινωνικές ή πολιτιστικές συνθήκες, είναι σε θέση να κατακτήσει τη μητρική του γλώσσα μέσα σε πολύ λίγο χρονικό διάστημα.

Αυτό σημαίνει ότι το παιδί ξεκινώντας από τα ερεθίσματα του γλωσσικού του περιβάλλοντος, ανάγεται σιγά-σιγά, με τη βοήθεια κάποιων έμφυτων-εσωτερικών καταβολών, στο γλωσσικό σύστημα. Ότι δηλαδή δημιουργεί βαθμιαία τον εσωτερικό μηχανισμό που ονομάσαμε «γραμματική».

Ύστερα από τις διαπιστώσεις αυτές νομίζουμε ότι προκύπτουν δύο ζητήματα. Το ένα είναι επιστημολογικής και το δεύτερο μεθοδολογικής υφής. Το πρώτο είναι αν υπάρχει επιστήμη που θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε «γραμματική» και το δεύτερο είναι ποιά μεθοδολογία θα πρέπει η επιστήμη αυτή να υιοθετήσει.

Ως προς το πρώτο θέμα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ύστερα από τις προόδους που σημειώθηκαν κατά τα τελευταία χρόνια στον τομέα της γλωσσικής έρευνας, η «γραμματική» ως συστηματική γνώση των επιμέρους γλωσσών και της «Γλώσσας» γενικότερα, είναι μια επιστήμη, όπως όλες οι άλλες, ως προς το γεγονός ότι είναι σύμφωνη με τη δομή και τον χαρακτήρα κάθε γνώσεως που αναγνωρίζεται ως επιστημονική.

Έχει δηλαδή το δικό της αντικείμενο έρευνας, αυτό που ονομάσαμε «εσωτερικό γραμματικό μηχανισμό» τον οποίο ο κάθε ερευνητής προσεγγίζει στηριγμένος σε μια θεωρία (διατυπωμένη ή όχι) σχετική με την υφή και τη λειτουργία του.

Ως προς το δεύτερο θέμα, πρέπει να πούμε ότι η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί για τη μελέτη της «γραμματικής» θα είναι απόρροια της γενικότερης θεωρητικής τοποθετήσεως του ερευνητή απέναντι στο αντικείμενο της έρευνάς του.

Η διαφορετική κάθε φορά στάση απέναντι στο αντικείμενο της γραμματικής, δημιουργεί μια νέα θεωρία και η νέα γραμματική θεωρία ακολουθείται από μια αντίστοιχη μεθοδολογία⁴.

Αυτό σημαίνει ότι κάθε γλωσσολογική σχολή ή κάθε γραμματική θεωρία, διαμορφώνει σύμφωνα με το θεωρητικό της πρότυπο μια μέθοδο έρευνας που ανταποκρίνεται απόλυτα σ' αυτό. Και είναι αυτή ακριβώς η θεωρία και η αντίστοιχη μέθοδος που μας επιτρέπουν να πλησιάσουμε, να γνωρίσουμε και να περιγράψουμε αυτόν τον εσωτερικό μηχανισμό που διαθέτει κάθε φυσικός ομιλητής.

4. Οι δυσκολίες που παρουσιάζει η γραμματική περιγραφή

Αυτό που ονομάσαμε «εσωτερικό γραμματικό μηχανισμό» (ή πιο απλά γραμματική μιας γλώσσας) δεν είναι παρά ένα φαινόμενο αποκλειστικά ανθρώπινο και ελάχιστα σήμερα γνωστό. Δεν είναι άμεσα προσιτό ούτε από βιολογική, ούτε από ψυχολογική, ούτε από κοινωνική πλευρά, αλλά το πλησιάζουμε μόνο μέσα από εξωτερικές εκδηλώσεις, κυρίως φυσιολογικές (όπως είναι η ομιλία), κάποτε όμως και παθολογι-

4. Για τις γραμματικές θεωρίες γίνεται λεπτομερής ανάλυση σε Μπαμπινιώτη 1980, σελ. 174 κ.ε.

κές (όπως είναι οι διαταραχές της ομιλίας, η αφασία, η αμνησία, η κωφότητα κ.λ.π.).

Ο μηχανισμός αυτός ο οποίος κατά την άποψη της Γενετικής-Μετασχηματιστικής Θεωρίας είναι έμφυτος και ο οποίος —όπως είπαμε— ενεργοποιείται μόνον όταν ο άνθρωπος βρεθεί στο κατάλληλο περιβάλλον, δηλαδή όταν βρεθεί στο επίκεντρο της γλωσσικής δραστηριότητας της κοινότητας, αποτελεί πράγματι ένα δυσπρόσιτο αντικείμενο έρευνας. Οι γραμματικοί και οι γλωσσολόγοι που επιχειρούν να τον περιγράψουν, στηρίζονται βασικά σε δύο τύπους εκδηλώσεών του:

Από το ένα μέρος στην προφορική και γραπτή παραγωγή λόγου των υποκειμένων που θεωρούνται ότι έχουν κατακτήσει τον μηχανισμό αυτό, και από το άλλο στην ενορατική/δισαιθητική ικανότητα που έχουν αυτά τα ίδια τα υποκείμενα ώστε να μπορούν να εκφέρουν κρίσεις σχετικά με τον βαθμό γραμματικότητας ή σημασιολογικής ορθότητας των διαφόρων προτάσεων.

Το συμπέρασμα πάντως είναι ότι η γνώση που μπορούμε να έχουμε γιαυτόν τον εσωτερικό γραμματικό μηχανισμό είναι πάντα έμμεση. Δηλαδή δε μπορούμε να τον προσεγγίσουμε άμεσα, αλλά πάντα μέσα από τις διάφορες εκδηλώσεις ή συνέπειές του. Και για τον λόγο αυτό είναι φυσικό από το ένα μέρος η προσέγγισή του να μας δημιουργεί τεράστιες δυσκολίες και προβλήματα, ενώ από το άλλο να υπάρχουν ποικίλες και συχνά αντιτιθέμενες απόψεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να περιγραφεί ο μηχανισμός αυτός.

5. Πρακτικά και θεωρητικά μοντέλα περιγραφής

Παρά τις επί μέρους διαφοροποιήσεις και εκτιμήσεις των γραμματικών θεωριών ή σχολών, τελικά φαίνεται ότι δύο βασικοί τρόποι υπάρχουν για να περιγραφεί ο εσωτερικός γραμματικός μηχανισμός:

α) Ο πρώτος συνίσταται στο να παρατηρήσουμε και να περιγράψουμε τον μηχανισμό αυτό στηριγμένοι σε ένα σώμα (corpus), σε ένα αντιπροσωπευτικό σύνολο προτάσεων της ερευνώμενης γλώσσας, που έχουν εκφωνηθεί από κάποιους φυσικούς ομιλητές σε πραγματική κατάσταση λόγου. Δηλαδή ο γραμματικός καταγράφει εκείνα που πράγματι λέγονται και βασισμένος κατόπιν σε όλο αυτό το υλικό, προσπαθεί να το ταξινομήσει, να δημιουργήσει τάξεις και κατηγορίες και να διατυπώσει επαγωγικά τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν την εσωτερική γραμματική, να αποκαταστήσει δηλαδή και να παρουσιάσει ολοκληρωμένο τον εσωτερικό μηχανισμό που κατέχουν οι ομιλητές της γλώσσας. Τα πρακτικά αυτά μοντέλα περιγραφής τα οποία χρησιμοποιούν ως κύριες αναλυτικές πορείες την κατάτμηση και την ταξινόμηση του γλωσσικού υλικού, ονομάζονται επίσης και ταξινομικά μοντέλα και το αντιπροσωπευτικότερο απ' αυτά είναι η «ταξινομική» ή «κατανομική γραμματική» του L. Bloomfield⁵.

Οι γραμματικές όμως αυτές που στηρίζονται σε ένα corpus έχουν το μειονέκτημα ότι ευνοούν κάποια σχήματα ή κάποιες γλωσσικές δομές σε βάρος κάποιων άλλων επίσης επιβεβαιωμένων.

Τόσο για λόγους μεθοδολογικούς, όσο και για λόγους αντικειμενικούς, το υλικό αυτό δεν είναι δυνατόν να συνιστά πάντα ένα στατιστικά αντιπροσωπευτικό δείγμα της γλωσσικής χρήσεως το οποίο να διέπει ή να μπορεί να διέπει ολόκληρο το

5. Για την «ταξινομική γραμματική» βλ. Μπαμπινιώτη 1979, σελ. 7-21 και 1980, σελ. 180-181.

φάσμα του εσωτερικού παραγωγικού μηχανισμού. Για να αποδώσει το *corpus*, στην περίπτωση αυτή, τη γλωσσική ποικιλία σε όλη της την έκταση θα έπρεπε να είναι τόσο μεγάλο, ώστε τελικά να καταντά αδύνατο να συγκεντρωθεί και να μελετηθεί ένα τόσο πολυπληθές και ποικιλότροπο σχετιζόμενο γλωσσικό υλικό. Έτσι, τα μοντέλα αυτά χαρακτηρίζονται πάντα και από κάποια σχετική αυθαιρεσία στην επιλογή του υλικού η οποία μπορεί, στο όνομα της υποδειγματικής χρήσεως, να δώσει στη γραμματική ένα χαρακτήρα ρυθμιστικό και κανονιστικό μερικές φορές.

Και στην περίπτωση αυτή αντί να περιγράφεται ο υπάρχων εσωτερικός μηχανισμός, επιβάλλεται απ' έξω εκείνος που συμφωνεί με τις προτιμήσεις ή τις απόψεις του γραμματικού (όπως ήταν π.χ. η περίπτωση της Παραδοσιακής Γραμματικής).

β) Ο δεύτερος τρόπος γραμματικής περιγραφής είναι να διατυπώσουμε μια υπόθεση σχετικά με την υφή και τη λειτουργία του εσωτερικού γραμματικού μηχανισμού και στηριγμένοι στην υπόθεση αυτή να παρατηρήσουμε, να επιλέξουμε, να ταξινομήσουμε και να συσχετίσουμε τις εκδηλώσεις του. Στην περίπτωση αυτή είναι φυσικό ότι ο τρόπος με τον οποίο θα προσεγγίσουμε και θα μελετήσουμε το υλικό μας, θα είναι απόρροια της γενικότερης θεωρητικής στάσεως που έχουμε πάρει ή της θεωρίας που έχουμε δεχτεί σχετικά με το πρόβλημα.

Αυτά τα θεωρητικά μοντέλα περιγραφής των γλωσσών στηρίζονται σχεδόν αποκλειστικά στη μεταγλωσσική λειτουργία της γλώσσας και για τον λόγο αυτό ονομάζονται και «μεταγλωσσικά».

Ένα θεωρητικό (ή μεταγλωσσικό) μοντέλο είναι κατ' αρχήν, όπως και κάθε επιστημονική θεωρία, μια πνευματική/θεωρητική σύλληψη. Είναι μια μεθοδικά οργανωμένη νοητική κατασκευή που έχει ως στόχο της να υπολογίσει με τρόπο συστηματικό και εν μέρει υποθετικό, ορισμένες πλευρές της γλωσσικής δραστηριότητας. Κι ακόμα, ένα μεταγλωσσικό μοντέλο δεν είναι πάντοτε δεμένο με μια και μόνη γλώσσα, ακόμα κι όταν δανείζεται καμιά φορά κατηγορίες ή σχήματα από κάποια γλώσσα συγκεκριμένη.

Το να μιλάμε λοιπόν για γλωσσηματική, μετασχηματιστική ή γενετική γραμματική, σημαίνει ότι αναφερόμαστε σε μεταγλωσσικά μοντέλα, σε υποθέσεις δηλαδή και αφηρημένα σχήματα που διαφοροποιούνται πάνω στο τι είναι γραμματική και κατ' ακολουθίαν στο πώς μπορούμε να την περιγράψουμε.

Εκείνο όμως που έχουν αναμφίβολα κοινό όλα αυτά τα μοντέλα είναι η άποψη —είτε εκφράζεται ρητά, είτε όχι— ότι μέσα στην ανθρώπινη γλώσσα υπάρχει μια αναντίρρητη λογική οργάνωση η οποία συνέχει τον γραμματικό μηχανισμό και αυτή ακριβώς την οργάνωση προσπαθούν, με τις θεωρητικές τους θέσεις, να συλλάβουν και να περιγράψουν.

Έτσι, η βασική μεθοδολογική διαφορά μεταξύ των πρακτικών (ή ταξινομικών) και των θεωρητικών (ή μεταγλωσσικών) μοντέλων είναι ότι τα μεν πρώτα περιορίζονται φανερά στο να επιλέξουν, να ταξινομήσουν και να περιγράψουν παρατηρημένη ή πραγματοποιημένη γλωσσική συμπεριφορά, ενώ τα δεύτερα έχουν ως αφετηρία μια θεωρία η οποία τους επιτρέπει να υπολογίσουν, με τρόπο αφαιρετικό, ένα μεγάλο αριθμό γεγονότων τα οποία μπορεί να μην έχουν παρατηρηθεί, αλλά που μπορούν βάσει της θεωρίας να συμβούν.

Άρα, τα ταξινομικά μοντέλα περιορίζονται σ' αυτό «που λέγεται» (χωρίς να μπορούν πάντα να καλύπτουν όλο το φάσμα του πραγματοποιημένου λόγου), ενώ τα μεταγλωσσικά αναφέρονται σ' αυτό «που είναι δυνατόν να λέγεται» επεκτείνοντας έτσι, τουλάχιστον θεωρητικά, την έρευνά τους σε ολόκληρο το φάσμα του εσωτερικού γραμματικού μηχανισμού.

Αυτό σημαίνει ότι τα ταξινομικά μοντέλα περιορίζονται στη χρήση της γλώσσας, ενώ τα μεταγλωσσικά δημιουργούν μια θεωρία με την οποία προσπαθούν να εξηγήσουν συνολικά το πρόβλημα της γλώσσας και της γλωσσικής συμπεριφοράς⁶.

6. Οι διδακτικές συνέπειες

Είναι φυσικό ότι αυτοί οι δύο γενικοί τρόποι αντιμετώπισης και μελέτης των γλωσσικών φαινομένων από τους ερευνητές έχουν ασκήσει την επίδρασή τους στον τομέα της διδακτικής και συγκεκριμένα στον τομέα της γλωσσικής διδασκαλίας.

Έτσι, με βάση τις δύο αυτές γενικές κατηγορίες μοντέλων περιγραφής και αναλύσεως των γλωσσών, δημιουργήθηκαν και δύο αντίστοιχα διδακτικά μοντέλα τα οποία ονομάζονται «πρακτική» (*grammaire implicite*) και «θεωρητική γραμματική» (*grammaire explicite*).

Με τον όρο «πρακτική γραμματική» εννοούμε τη μέθοδο της γλωσσικής διδασκαλίας η οποία στηρίζεται αποκλειστικά στη γλωσσική χρήση και καταργεί τη μεταγλώσσα.

Είναι φυσικό ότι αυτή η διδακτική διαδικασία αποβλέπει στο να μεταδώσει στους μαθητές τις γλωσσικές λειτουργίες στηριγμένη αποκλειστικά στη συστηματική γλωσσική άσκηση χωρίς τη διατύπωση κανόνων, αρχών ή συμπερασμάτων.

Η μέθοδος λοιπόν αυτή — που είναι δεμένη κυρίως με τη δομιστική γραμματική — στηρίζεται βασικά στην έννοια της «φράσεως μοντέλου ή προτύπου». Η γραμματική μιας γλώσσας θεωρείται στην περίπτωση αυτή ως ένα «σύνολο προτύπων φράσεων». Η εντατική επανάληψη των φράσεων αυτών, με το να προβάλλει συνεχώς ένα ορισμένο πρότυπο, πιστεύεται ότι είναι ικανή να το περάσει στο μυαλό του μαθητή. Και βέβαια αυτές οι «φράσεις-μοντέλα», όταν αφομοιωθούν από τον μαθητή, γίνονται, με μια αυτόματη διαδικασία, παραγωγικές.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι η Πρακτική γραμματική δεν ενδιαφέρεται να δώσει στους μαθητές κάποια θεωρητική γνώση σχετική με τη φύση ή τη λειτουργία της γλώσσας, αλλά μόνο να τους συνηθίσει σε μια αυτόματη και σωστή χρήση της.

Οι υποστηρικτές της διδακτικής αυτής μεθόδου δέχονται ότι η συνεχής και συστηματική προβολή των γλωσσικών δομών (που επιτυγχάνεται με τη χρήση των «προτύπων φράσεων») ενδυναμώνει τους γλωσσικούς μηχανισμούς και με τη συνεχή άσκηση επιτρέπει στον μαθητή να φτάνει αυτόματα σε γενικεύσεις, χωρίς να ανατρέχει συνειδητά στη βοήθεια κανόνων. Και επειδή πιστεύουν ότι οι δομές αυτές συνιστούν πρωταρχικές γλωσσικές πραγματικότητες, για τον λόγο αυτό θεωρούν ότι η Πρακτική γραμματική δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να αναπαράγει με τρόπο μεθοδικό και να επιταχύνει τη φυσική διαδικασία προσκλήσεως της γλώσσας.

Με τον όρο «Θεωρητική (ή μεταγλωσσική) γραμματική» εννοούμε τη μέθοδο γλωσσικής διδασκαλίας η οποία στηρίζεται σε κανόνες και θεωρητικές αρχές. Το διδακτικό αυτό μοντέλο έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) Προσφορά μεταγλωσσικής πληροφόρησης από τον καθηγητή και β) συνειδητοποίηση και έμπρακτη εφαρμογή, από μέρους των μαθητών, της πληροφόρησης αυτής.

Οι υποστηρικτές της θεωρητικής μεθοδολογίας (στην οποία θα εντάξουμε κυρίως

6. Για τα «πρακτικά» και «μεταγλωσσικά» μοντέλα περιγραφής βλ. ακόμα και Besse-Porquier 1984, σελ. 10-30.

τους οπαδούς της Γενετικής-Μετασχηματιστικής Θεωρίας) πιστεύουν ότι η διδασκαλία και η αφομοίωση των κανόνων και των αρχών σύμφωνα με τις οποίες λειτουργεί η γλώσσα, ευνοεί και επιταχύνει την εσωτερίκευση των περιγραφόμενων κανονικοτήτων, άρα συμβάλλει στην ταχύτερη και ισχυρότερη κατάκτηση της γλώσσας.

Δηλαδή, ο μαθητής με τη βοήθεια των κανόνων και γενικά της μεταγλωσσικής πληροφόρησης συνειδητοποιεί και αφομοιώνει ταχύτερα το σύστημα της γλώσσας του το οποίο θα είναι στη συνέχεια ικανός να το χρησιμοποιεί δημιουργικά.

Αφού λοιπόν, σύμφωνα με τη φυσική διαδικασία που δέχεται η Γενετική-Μετασχηματιστική Θεωρία, το παιδί ξεκινά από τους χαλαρούς και διαφοροποιημένους κατά άτομα κανόνες της γλωσσικής χρήσεως και στηριγμένο στους ποικίλους τρόπους ομιλίας που υπάρχουν στο γλωσσικό του περιβάλλον προσπαθεί να αναχθεί σταδιακά σε μια όσο και συστηματικότερη σύλληψη της γλώσσας του, γιατί να μην το φέρουμε σε επαφή κατευθείαν με το ίδιο το γλωσσικό σύστημα, με τον γλωσσικό κώδικα, ώστε και χρόνο να κερδίσει αλλά και να κατακτήσει ταυτόχρονα σε βάθος και σταθερά τη γλώσσα του;

Η κατάκτηση βέβαια αυτή σημαίνει ότι το παιδί θα έχει πλέον αποκτήσει συνείδηση του μηχανισμού που θα του επιτρέψει την αναπαραγωγή της απειρίας των γλωσσικών χρήσεων, δηλαδή τη δημιουργική χρήση της γλώσσας.

7. Η δημιουργική διδακτική σύνθεση

Ύστερα απ' όλα αυτά είναι φυσικό ότι για τον καθηγητή που διδάσκει τη Νεοελληνική Γλώσσα προβάλλει ένα βασικό ερώτημα: Ποια από τις δύο στάσεις πρέπει να ακολουθεί κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας; Να στηρίζει το μάθημά του στη γλωσσική χρήση ή να ρίξει το βάρος στην εκμάθηση των κανόνων;

Πρώτα-πρώτα είναι φανερό ότι η θεωρητική γραμματική αποτελεί μια αφαιρετική διαδικασία γιατί αναφέρεται σε δομές και χρησιμοποιεί σχηματοποιημένες και «ουδέτερες» φράσεις, φράσεις δηλαδή οι οποίες δεν σχετίζονται με κάποιο συγκεκριμένο περιβάλλον στα πλαίσια του οποίου και θα μπορούσαν να ειπωθούν.

Αυτό είναι ένα βασικό πρόβλημα που αφορά τη γλωσσική διδασκαλία παιδιών μέχρι την ηλικία των 8 ετών, γιατί μέχρι τότε περίπου τα παιδιά είναι ανίκανα για μια τέτοια αφαιρετική/μεταγλωσσική λειτουργία.

Επομένως, μέχρι την ηλικία των 8 ετών (Β' ή Γ' τάξη Δημοτικού) δε μπορούμε παρά να στηριζόμαστε στη γλωσσική χρήση, δηλαδή να χρησιμοποιούμε αποκλειστικά την «πρακτική γραμματική».

Από την ηλικία όμως αυτή και πέρα, όταν το παιδί αρχίζει να αποκτά κάποιου είδους αφαιρετική σκέψη, είναι φυσικό ότι μπορεί να λειτουργήσει μεταγλωσσικά. Τα πλεονεκτήματα που έχει στην περίπτωση αυτή η διδασκαλία της «Θεωρητικής γραμματικής» είναι ότι: α) Το παιδί αποκτά γνώση τη γλώσσας και των λειτουργιών της. Άρα, διορθώνει συστηματοποιεί και βελτιώνει τη γλωσσική του συμπεριφορά. β) Καλλιεργεί και διευρύνει τον εσωτερικό γραμματικό μηχανισμό. Αντί δηλαδή να προσπαθεί το ίδιο, μέσα από τη χρήση και τα γλωσσικά ερεθίσματα που δέχεται, να αναχθεί σε κανόνες και αρχές, αυτούς τους κανόνες και αυτές τις αρχές τις βρίσκει έτοιμες με αποτέλεσμα να βελτιώνεται χωρίς να σπαταλά άσκοπα δυνάμεις και χρόνο. Και γ) Αυτή η μεταγλωσσική διδακτική διαδικασία καλλιεργεί γενικότερα την αφαιρετική του ικανότητα και το οδηγεί στη δημιουργία θεωρητικής και συστηματικής σκέψης.

Η Θεωρητική γραμματική κρίνεται λοιπόν απαραίτητη για τους μαθητές των ανωτέρων τάξεων του Δημοτικού και ακόμα βέβαια περισσότερο για τους μαθητές του Γυμνασίου οι οποίοι έχουν αναπτύξει σε μεγαλύτερο βαθμό της αντίστοιχες εσωτερικές δομές.

«Καθηγητές και μαθητές που έχουν διδαχτεί τη γραμματική από την παιδική τους ηλικία καταλήγουν συχνά στη διαπίστωση πως το γεγονός να ορίσουν κάποια λέξη, ένα άρθρο, ένα όνομα, ένα ρήμα κλπ. είναι τόσο απλό και φανερό, όσο το να ορίσουν, μέσα σε ένα δεδομένο πολιτιστικό περιβάλλον κάποια πραγματικότητα, π.χ. ένα δέντρο ή ένα σπίτι. Και το να πουν ότι κάποια λέξη χρησιμεύει στο να προσδιορίσει κάποια άλλη λέξη, ή ότι έχει μια λειτουργία υποκειμένου, συμπληρώματος κλπ., εξαρτάται από μια διαπίστωση που πρόδηλα είναι τόσο απλοϊκή, όσο και το να διαπιστώσουν ότι το δέντρο χρησιμεύει για να μας δίνει σκιά και το σπίτι για να μας στεγάζει»⁷.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι οι διάφορες μεταγλωσσικές διαδικασίες και έννοιες έχουν περάσει, μέσα από τη γλωσσική διδασκαλία, στην καθημερινή μας ζωή και συνιστούν για μας πραγματικότητες ή εμπειρίες, απαλλαγμένες εντελώς από τον αρχικό θεωρητικό χαρακτήρα τους.

Για παράδειγμα, η σταθερή παρουσία των ονομαστών «μερών του λόγου» για ολόκληρους αιώνες μέσα στη διδασκαλία της Παραδοσιακής Γραμματικής και η χρησιμοποίησή τους για την περιγραφή κάθε γλώσσας, έχουν καταστήσει τις έννοιες αυτές ένα είδος «αμέσων δεδομένων» της σκέψής μας, τα οποία χρησιμοποιούμε σε κάθε στιγμή έχοντας πια ξεχάσει τον συμβατικό και υποθετικό χαρακτήρα τους.

Όλα αυτά λοιπόν μας πείθουν ότι η θεωρητική/μεταγλωσσική μεθοδολογία είναι απαραίτητη για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στο Γυμνάσιο.

Το ερώτημα όμως που προκύπτει στη συνέχεια είναι αν ο καθηγητής θα περιοριστεί μόνο στη διδασκαλία κανόνων και αρχών, όπως προβλέπει η θεωρητική γραμματική, ή αν πρέπει να κινηθεί και έξω από τα όρια που το συγκεκριμένο αυτό μοντέλο θέτει.

Εδώ, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι οι σύγχρονες παιδαγωγικές και γλωσσολογικές θεωρίες δέχονται ότι ο εσωτερικός παραγωγικός μηχανισμός του παιδιού δε μπορεί να ενεργοποιηθεί παρά μόνο μέσα στο περιβάλλον της γλωσσικής κοινότητας. Ότι δηλαδή το παιδί, για να φτάσει στην πλήρη συνειδητοποίηση των μηχανισμών της γλώσσας του, θα το καταφέρει μόνο μέσα από τη γλωσσική χρήση, με τη δική του ενεργητική συμμετοχή στη γλωσσική δραστηριότητα.

Άρα, η διδασκαλία κανόνων και αρχών δεν θα είχε κανένα νόημα αν δεν ερχόταν ως συνέπεια της γλωσσικής χρήσεως και αν δεν ανέτρεχε και πάλι σε παραδείγματα για την επιβεβαίωσή της, παρμένα μέσα από την ίδια τη γλώσσα της κοινότητας.

Η θεωρητική σύλληψη της γλώσσας και η συστηματική εξέταση των λειτουργιών της θα καταντούσε άρχηστος και περιττός κόπος αν δεν μας βοηθούσε στο να βελτιώσουμε τη γλωσσική μας συμπεριφορά.

Αυτό όμως σημαίνει ότι ο κανόνας δεν πρέπει να μεταβάλλεται σε αυτοσκοπό, αλλά να αποτελεί το έναυσμα για δημιουργική παραγωγή λόγου, για γλωσσική χρήση και ότι η γλωσσική χρήση, με τη σειρά της, θα μας οδηγεί και πάλι σε μια όλο και συστηματικότερη σύλληψη της γλώσσας⁸.

7. ό.π., σελ. 24.

8. Για τη διαλεκτική αυτή σχέση μεταξύ γλωσσικής δομής και γλωσσικής χρήσεως βλ. επίσης Μήτση 1986, σελ. 87-91 και Χαραλαμπίδου 1985, σελ. 47-48.

Το συμπέρασμα λοιπόν είναι ότι η γλωσσική διδασκαλία στο Γυμνάσιο δε θα πρέπει να περιορίζεται μόνο στους κανόνες ή μόνο στη χρήση, αλλά να μετατρέπεται σε μια ευέλικτη και διαλεκτική διαδικασία που θα συνθέτει δημιουργικά τις δύο αντίθετες μεθοδολογίες και θα κινείται τόσο από τη γλωσσική χρήση προς τη γλωσσική δομή, όσο και αντίστροφα, γιατί μόνο με τον τρόπο αυτό θα μπορέσει να οδηγήσει τους μαθητές σε μια —όσο βέβαια είναι δυνατόν— τέλεια και σταθερή κατάκτηση της γλώσσας τους.

8. Οι προτάσεις

Οι προηγούμενες διαπιστώσεις μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τόσο η παραδοσιακή γραμματική διδασκαλία η οποία στηριζόταν στον κανόνα και όχι στη χρήση, όσο και η δομιστική (ή στρουκτουραλιστική) που στηρίζεται στη χρήση και όχι στον κανόνα, πρέπει να θεωρούνται σήμερα μονομερείς και μονοδιάστατες.

Διαπιστώνει όμως κανείς ότι στα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια να κινηθεί η γλωσσική διδασκαλία κυρίως προς την κατεύθυνση της «πρακτικής γραμματικής». Η προσπάθεια αυτή που είναι εμφανής όχι μόνο σε σχολικά βιβλία (όπως είναι π.χ. τα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας για το Δημοτικό και το Γυμνάσιο) αλλά και σε επιστημονικά άρθρα και συγγράμματα, θα μπορούσε να θεωρηθεί δικαιολογημένη για δύο βασικούς λόγους: α) ως αντίδραση προς την απολυταρχία του κανόνα που βασίλευε στην παραδοσιακή γραμματική μας διδασκαλία, και β) ως έκφραση απεριόριστης εμπιστοσύνης στις δυνατότητες του δομιστικού μοντέλου.

Η άποψή μας πάνω στο θέμα αυτό είναι ότι, αν το παραδοσιακό μοντέλο ήταν απαράδεκτο, το δομιστικό πρέπει να θεωρείται ανεπαρκές.

Έχοντας λοιπόν ως βάση αυτά που μέχρι τώρα εκθέσαμε, θα μπορούσαμε να πούμε συμπερασματικά ότι μια σύγχρονη γλωσσική διδασκαλία που αποβλέπει σε μια ολοκληρωμένη γλωσσική καλλιέργεια των μαθητών, θα πρέπει να έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Να βασίζεται κατ' αρχήν στη γλωσσική χρήση.
2. Από τη γλωσσική χρήση να ανάγεται βαθμιαία στο γλωσσικό σύστημα.
3. Η συστηματική σύλληψη της γλώσσας να μην μένει σε θεωρητικό επίπεδο, ούτε να μεταβάλλεται σε άγονη γνώση αλλά να οδηγεί και πάλι σε δημιουργική παραγωγή λόγου, φτάνοντας έτσι σε μια διαλεκτική σχέση μεταξύ γλωσσικής χρήσεως και γλωσσικής δομής.
4. Μια διδασκαλία που έχει ως στόχο της να οδηγήσει σταδιακά τον μαθητή σε διευρυμένο κώδικα επικοινωνίας, είναι φυσικό ότι πρέπει να βασίζεται στις υπάρχουσες σ' αυτόν γλωσσικές δομές τις οποίες θα προσπαθεί να προεκτείνει και να διευρύνει.
5. Η γλωσσική δραστηριότητα και οι ασκήσεις θα πρέπει να κινούνται μέσα στα πλαίσια των ενδιαφερόντων του παιδιού ώστε να διεγείρουν την προσοχή του και να προκαλούν τη συμμετοχή του.
6. Η διδασκαλία δεν θα κινείται μόνο στα πλαίσια και τα παραδείγματα του σχολικού βιβλίου, αλλά θα επεκτείνεται και πέρα από αυτά. Και
7. Μια σωστή γλωσσική διδασκαλία προϋποθέτει και μια ελεύθερη σχέση μεταξύ καθηγητή και μαθητή. Γλώσσα σημαίνει ελευθερία και για τον λόγο αυτό οι μαθητές θα πρέπει να εκφράζονται αβίαστα και φυσικά, και πάνω σ' αυτόν τον αβίαστο και ελεύθερο λόγο θα γίνονται οι παρατηρήσεις, τα σχόλια και οι γενικεύσεις.

9. Επίλογος

Πριν κλείσουμε το σημερινό μας σημείωμα πρέπει να πούμε ότι ειδικά στα εγχειρίδια «Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο» υπάρχουν αναφορές σε αντίστοιχα κεφάλαια της Γραμματικής και του Συντακτικού, αλλά αυτές δεν είναι συστηματικές με αποτέλεσμα η γλωσσική διδασκαλία να περιορίζεται βασικά στη συνταγματική διάσταση της γλώσσας και τελικά να μην ολοκληρώνεται.

Πέρα όμως από όλα αυτά πρέπει ακόμα να έχουμε υπόψη μας, όπως και άλλες φορές έχουμε τονίσει⁹, ότι η επιτυχία του γλωσσικού μαθήματος δεν εξαρτάται μόνο από το εγχειρίδιο, αλλά πέρα και έξω απ' αυτό, εξαρτάται κατά κύριο λόγο από την ενημέρωση του καθηγητή πάνω στη νέα ύλη, καθώς επίσης και από τη μεθοδική οργάνωση της διδασκαλίας για την κατάκτηση, από μέρους του μαθητή, της ύλης αυτής.

Και βέβαια πάνω στο λεπτό και δύσκολο αυτό θέμα της γλωσσικής καλλιέργειας της νεολαίας μας πρέπει να θεωρούμε ότι η ευθύνη του φιλολόγου είναι πολύ μεγάλη, αφού ανάλογα μεγάλη αποδεικνύεται στον τομέα αυτόν και η προσφορά του.

N. Μήτσης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baguette A. – Frankard R. 1975: *Comprendre et enseigner la grammaire nouvelle* (Paris: Scodel).
- Besse H. – Porquier R. 1984: *Grammaires et didactique des langues* (Paris: Hatier-Credif).
- Βουγιούκας Αριστ. 1981: *Το γλωσσικό μάθημα. Προτάσεις για μια επείγουσα αντιμετώπιση* (Αθήνα: Νικόδημος).
- Chomsky N. 1957: *Syntactic structures* (The Hague: Mouton).
- Chomsky N. 1965: *Aspects of the theory of syntax* (Cambridge, Mass: M.I.T. Press).
- Chomsky N. – Piaget J. 1979: *Théories du langage-théories de l'apprentissage* (Paris: Editions du Seuil).
- Δημητρίου Σ. 1983: *Λεξικό όρων γλωσσολογίας. Τόμοι Α-Β* (Αθήνα: Καστανιώτης).
- Dubois J. (κ.ά.) 1973: *Dictionnaire de Linguistique* (Paris: Larousse).
- Dubois J. 1976: *Grammaire de base* (Paris: Larousse).
- Ducrot O. – Todorov T. 1972: *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage* (Paris: Editions du Seuil).
- François Fr. 1974: *L'enseignement et la diversité des grammaires* (Paris: Hachette).
- Galichet G. et R. 1977: *Grammaire française expliquée* (Paris: Hatier-Lavauzelle).
- Gobbe R. 1980: *Pour appliquer la grammaire nouvelle* (Bruxelles: Du Boeck-Duculot).
- Jakobson R. 1963: *Essais de linguistique générale*, Trad. N. Ruwet (Paris: Éditions de Minuit).

9. Βλ. Μήτση 1986α, σελ. 62-63.

- Labov W. 1976: *Sociolinguistique*, Trad. A. Kihm (Paris: Edition de Minuit).
- Lanchec J. 1976: *Psycholinguistique et pédagogie des langues* (Paris: P.U.F.).
- Legrand-Gelber R. 1980: «L'acquisition de la langue maternelle». Στον τόμο *Linguistique* (υπό την εποπτεία του Fr. François, Paris: P.U.F.) 421-457.
- Loukopoulos W. 1978: *Grammatiktheorie und sprachpraxis* (Stuttgart: Hochschulverlag).
- Marchand F. 1975: «L' acquisition du langage (ouvrage collectif) (Paris: Delagrave).
- Μήτσης Ν. 1986: «Η έννοια της νόρμας (κανόνα) στη σύγχρονη σχολική γραμματική». Στον Β' τόμο του ΕΓΟ: Ελληνική Γλώσσα (Αθήνα: Καρδαμίτσα) 73-96.
- Μήτσης Ν. 1986α: «Από τη γλωσσική θεωρία στη διδακτική πράξη». *Λόγος και Πράξη* 30, 56-64.
- Mounin G. 1974: *Dictionnaire de la Linguistique* (Paris: P.U.F.).
- Μπαμπινιώτης Γ. 1977: *Γενετική-Μετασχηματιστική Γραμματική* (Αθήνα).
- Μπαμπινιώτης Γ. 1979: *Αμερικανικός και Ευρωπαϊκός Δομισμός* (Αθήνα).
- Μπαμπινιώτης Γ. 1980: *Θεωρητική Γλωσσολογία* (Αθήνα).
- Μπαμπινιώτης Γ. 1984: *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία* (Αθήνα).
- Nique Chr. 1974: *Initiation méthodique à la grammaire générative* (Paris: Armand Colin).
- Ruwet N. 1967: *Introduction à la grammaire générative* (Paris: Plon).
- Σαλβαράς Γ. 1982: *Δομική διαδικασία μάθησης στο γλωσσικό μάθημα* (Αθήνα: Νικόδημος).
- Τομπαΐδης Δ. 1982: *Διδασκαλία Νεοελληνικής Γλώσσας. Γραμματική Σύνταξη* (Αθήνα: Επικαιρότητα).
- Τσολάκης Χρ. 1983: «Το πρόβλημα της διδασκαλίας της Νεοελληνικής Γλώσσας». *Σεμινάριο* 2, 140-155.
- Χαραλαμπίδης Α. 1985: «Γλωσσολογία και διδασκαλία της μητρικής γλώσσας». *Γλώσσα* 9, 38-53.